

Hónapló

Dalos György

Jereván 2025

Ararát előnevű ismerősömmel valamilyen örmény témájú Facebook-vita kapcsán találkoztunk a neten. Tetszett a keresztneve, a bibliai hegycsúcs, amelyet az örmény címer is magába foglal, középső pajzsán az ötezer méter magasságban álló örmény büszkeség, noha földrajzi valóságában Törökország saját területeként igényli magának. Korántsem egyetlen vita ez a szomszédok között, mi több, a két államon belül is: a nem elég buzgó hazafias örményeket honfitársaik „oglundak” csúfolják, megfosztva ezzel őket az örmény „ján” végződéstől, míg az azeriek az északi köztársaságot törökmód Armenisztán néven emlegetik. És e szemantikai verseny korántsem nyelvészek között zajlik, hanem többé-kevésbé jól felfegyverzett hadseregek vívják – igaz, otlétemkor épp fegyverszünet ékelődött a folyamatos vérontásba.

Araráttal való barátságunkat mintegy megpecsételte, hogy dedikálva postáztam neki Mártirosz Szárján, a nagy örmény festő képillusztrációkkal dúsított önéletrajzát, amelyet az 1970-es évek végén Bakcsi György jóvoltából a Gondolat számára fordíthattam le – igaz, orosz nyelvből. Akkoriban jobb híján fordítástokból éltem, s jólesett, hogy ezúttal nem *A szovjet tiszt etikája* vagy *A második világháború története* című mű átültetését bíztak rám, hanem egy finomabb szöveget. Hála a szovjet cenzúrának, Szárján emlékeiből kitörlődött Hegyi Karabah problémája, azé az azerbajdzsáni területen fekvő 31 ezer négyzetkilométer nagyságú, 140 ezer örmény belakta földszávé, amelyet Örményország – noha 400 kilométer távolság választja el Jerevántól, a sajátjának tart.

Ülünk tehát Araráttal, a világ egyik tetőjének névrokonával, és – mi egyebet tehetne két értelmiségi? – politizálunk. Ő főhivatásúként teszi ezt, lévén az örmény hírügynökség vezető munkatársa, én amolyan álpolitikusként, amilyenek a humán értelmiségi képzelet magát. Azt kérdezi, hogy áll Magyarország Erdéllyel, utóvégre az ottani magyarok is enklávét alkotnak, és a román nyelv cseppet sem hasonlít a mienkre. Próbálok magyarázni, hogy a két állam, mint EU- és NATO-tag, szövetséges, és így nem túlozhatja el a szembenállást. Hát ez az, érvel Ararát, hiszen se az azeriek, se az örmények nem tagjai semmiféle politikai blokknak, s így ellenségeskedésük legfőljebb az abból hasznot húzó Török- és Oroszországot érdekli. A konfliktus pedig leginkább a koszovóira emlékeztet, és a két nemzet viszonyát történelmi szembenállás jellemzi. Ráadásul ahogyan a kaukázusi háborúk idején a még épp hogy létező Szovjetunió telt meg örmény, azeri és grúz menekültekkel, ugyanúgy sodródnak mostanában ukránok az Ararát tövébe békésebb azilumot keresve.

Mert itt nyugalom van, kicsit olyan, mint gyerekkoromé volt, tele háborús emlékekkel. Amúgy Jereván kinézete és feliratai alapján nyugat-európai város is lehetne, az általam meglátogatott utószovjet metropoliszok közül ez gyakorolja rám a legjobb benyomást. Főleg tisztasága miatt: utcákat, tereket, parkokat, múzeumokat kávéházakat ugyanazon tisztaságmaniás buzgalommal sepregetnek. Felteszem, hogy ez államilag finanszírozott közmunka is lehet, lévén a munkanélküliség 13 százalékos (2000-ben 40 százalékra rúgott). Valamivel nyugtalanabb a belső front, a választási eredmények látszólag Pasinjan elnököt igazolják, de túl kényes az egyensúly a kormány és az ellenzék között, amelynek hívei időnként megostromolják a kormánypalotát. S jóllehet a mums Azerbajdzsán s mögötte Törökország, az igazi félelem északra irányul – Putyin Oroszországa felé.

*

Míg Aratátot hallgatom, arra gondolok, hogy ezen a csúcson állt a bibliai bárka, amelyben az Úristen állataikkal és növényeikkel együtt a jóra való emberek túlélését kívánta biztosítani. Így olvassuk Mózes II. könyvében: „Menj be te, és egész házad népe a bárkába: mert téged láttalak igazságosnak színiem előtt ezen nemzedékben.” Aztán, mint aki hirtelen észbe kapott, hozzátette: „Minden tiszta állatból hetet-hetet vigyél magaddal, hímet és nőtényt! Azokból az állatokból, amelyek nem tiszták, kettőt-kettőt, hímet és nőtényt! Az égi madarakból is hetet-hetet, hímet és nőtényt, hogy maradjon utódjuk az egész földön!” S haragja enyhültén a teli bárkát az Ararát csúcsán lebegtette, esélyt adva ezzel az dühében elindított özönvíztől megkímélendő jóknak. Eddig a legenda, s mint minden bibliai mese, ez is több kérdést vet fel, mint ahányat megválaszol. Hogy mást ne mondjak, jók és gonoszok azóta is léteznek, s ha nem is világméretűen, de kisebb-nagyobb elemi csapások, földrengések és cunamik meg-meglátogatják a földgolyót, leginkább annak nyomorúságosabb részeit. S ami annak idején Istent felháborította, miszerint „az emberi gonoszság mennyire elhatalmasodott a földön, és az ember szívének minden szándéka és gondolata szüntelenül csak gonosz”, napjainkra is elmondható. És persze a jók kedvéért készen áll az Ararát, igaz, örmény földről csak a környező dombokig lehet eljutni, lévén a többi, ezt is Araráttól tudjuk meg, határövezet.

Jóllehet, a magyar költészet mindig is tele volt biblikus utalásokkal, az özönvíz és az emberfaj egy részének csodás megmenekülése nem nagyon ihlette meg líránk művelőt – talán mert őket inkább a nemzet sorsa foglalkoztatta. Csodálatra méltó kivétel volt Tóth Árpád (1886–1928) 1917-ben írott *Elégia egy rekettyebokorhoz* című versével, amit kedvenc formájában, a nibelungizált francia alexandrinusban vetett papírra. Ebben előbb a rekettye virágát, majd önmagát hasonlítja, előrehaladott betegségének megfelelően, hajóroncshoz. Maga a vízi jármű már régen elfogadott metafora volt, kezdve Rimbaud (Tóth Árpád lefordította) *Részeg hajójával* egészen Ady *Repülj, hajóm* című, saját költészetét biztató verséig. Tóth Árpád azonban kiterjesztette a metaforát, előbb magára („Én is hajó vagyok”), majd az akkortájt a véres háború negyedik évében álló emberiségre. S itt „jött be a képbe”, hogy neomagyarul fejezzük ki, a bibliai ősforrás:

„És hát a többiek?... a testvér-emberek,
E hányódó, törött vagy undok, kapzsi bárkák,
Kiket komisz vitorlák vagy bús vértengerek
Rettentő sodra visz: kalózok s könnyes árvák, –
Ó, a vér s könny modern özönvizébe vetve
Mily szörnyű sors a sok szegény emberhajóé:
Tán mind elpusztulunk, s nincs, nincs közöttünk egy se,
Kit boldog Ararát várhatna, tiszta Nóé.”

*

Elég merész fordulatot tettem ezen a héten. Egyik vasárnapom még az örmény fővárosban telt, a másik már a bécsi könyvkiállításon. A kellemes alkalom ezúttal az *Ausztria története 1945-től* című könyvem megjelenése volt, amelyet kissé szégyenlősen, de kiadóm által biztatva *Semlegesség és császármorzsa* főcímmel láttam el. Szerencsére az osztrákokat mindeddig nem hagyta cserben a humorérzék, és elviselték a bizarr címadást. Tették ezt két helyszínen: a vásári pavilonban, ahol a környező zaj és járás-kelés jóvoltából inkább a szerző fizimiskáját, mint művét ismeri meg a publikum, és este a Wien Museumban, ahol viszont több mint százán jöttek össze, és minden szó hallható volt. Ez alkalommal példányokat is dedikáltam, nem számoltam, hányat, de tény, hogy belezsibbadt a kezem, és az utolsó aláírásom messze nem hasonlított az elsőre.

Szegény Vörösmarty a könyvtárban még azon töprengett, hogy „ment-e a könyvek által a világ elébb”: egy ilyen látvány, akárcsak a frankfurti, lipcsei könyvszemle, inkább abba a borúlátó irányba tereli az ember gondolatait, hogy megmarad-e a könyv, mint tárgy, vagy végleg átadja szerepét az internetnek. Akármerre jártam Jerevánban, Budapesten vagy Bécsben, majd visszafelé a vonaton Berlinig, szinte minden utas mobiltelefont tartott a kezében, levelezgetett vagy olvasgatott, hogy mit, az az ő titka maradt. Néha belegondoltam, kinyitnám-e még egyetlen klikkel a *Három testőrt*, azzal az izgalmal, amelyet már a békebeli agyonolvasott példány megérintése kiváltott belőlem, érezném-e az olvasmány befejeztével, hogy mindenképpen hozzá kell jutnom a legendás folytatásokhoz (*D'Artagnan fia, Athos öregsége*, amelyet állítólag már nem is Dumas írt, vagy ráhívnám-e képernyőmre a *Švejk*et a cseh, orosz vagy német változathoz kivillanó cifra magyar káromkodásért. Aligha tenném: ehhez a kalandhoz papíryanag kell, borítók közé zárva, lehetőleg valamely azóta rég megszűnt könyvtár halvány pecsétjével. A pesti utcákat járva meghatottan olvasom a „Könyvmentő szolgálat” feliratokat, amely mintha az információs vízözön elől mentené biztos Ararát-ra gyermek-, ifjú- és felnőttkorunk kézbe vehető élvezeti cikkét, Gutenberg zsenijének avuló példányait.

*

Jó volna-e újra tizennyolc évesnek lenni, kérdezem magamtól, mondjuk megfürödve az ifjúság kútjában? Persze, gondolom elsőre: bulikra járnék, Beatles-lemezeket hallgatnék, fütyülnék a másnapi leckére, édesbús szerel-

mekbe merülnék s hinnék egy szebb jövőben. Csak hát úgy képzelem, hogy a világ, amelyben élnék, harmonikus lenne, nem riasztanak öldöklő belpolitikai konfliktusok, nem uralná a pénz, csütörtökön izgatottan bámulnám a „Hova menjünk moziba?” utcai plakátokat, nyaraimat Balatonbogláron vagy a Bükkben tölteném, két hetet szánva a Dunai Cement és Mészművek építésére vagy a Bolyi Állami Gazdaság kukoricaföldjeire, a tantárgyak közül törölnék a fizikát, a matematikát és a testnevelést. És létrejön az általános leszerelés, beleértve a nukleáris fegyvereket.

Lám, még alig pelyhedzik az állam, már feltételeket szabok.

Hargitai Miklós

Vénasszonyok nyara

70

Végre megint esik az eső. Spanyolországban nincs száraz november, az ősze vége a legcsapadékosabb időszak, csak valahogy a magyar ember még akkor is nehezen tudja összekapcsolni a pálmák, az idén különösen vadul burjánzó jacarandák meg általában a szubtrópusi növényzet látványát a földig érő szürke felhőkkel, a köddel meg az özönvízzel, ha a saját szemével látja. A kiszáradt folyómedrekben, amelyekből minden tengerparti spanyol településen van néhány, pár napig tiszta vizű patakok sietnek a tenger felé; ha lenne rá idő, egyik-másik mellett már-már megállnánk horgászni, ha nem tudnánk, hogy nincs benne semmi a gyerekfejnyi köveket görgető esővízen kívül – és ahogy az időjárás-jelentést elnézzük, egy hét múlva már annak is csak az emlékét idézik majd a szanaszét hagyott sziklácskák meg a talajba lassan beszivárgó tócsák. A természet a maga végtelen bölcsességével így rendezte el: a patak a tenger felé haladtában hordalékot cipel magával a hegyekből; a törmelék-ből a torkolatnál gát képződik, amely, ha eláll az eső, egy darabig még bent tartja a vizet a mederben. A tengernek mindegy – előbb-utóbb úgymint minden víz odaér –, a szárazföldön viszont meghosszabbítja egy kicsit az eső éltető hatását.

A pálmák között bánatosan lengenek a szélben a karácsonyi fényfeliratok: Feliz navidad! Hogy miért teszik fel már október közepén, az számunkra rejtély, mert bekapcsolni adventig nem nagyon szokták. Mindenesetre ott vannak, himbálóznak, jelzik az ünnep közeledtét, és ugyanolyan nélkülözhetetlenek a karácsonyi hangulatba kerüléshez, mint a budapesti bevásárlóközpontok folyosóin a feldíszített műkarácsonyfák. A pálmák koronái alig látszanak a sós párától: egyszerre van eső, szél és köd – nagyjából egy hétig, utána minden visszatér a régi kerékvágásba (vagy mederbe). A régi kerékvágást, azaz a szinte végtelen, egybefüggő dél-andalúziai őszt-télt-tavaszt úgy kell elképzelni, mintha nálunk az indián nyár egyik kellemes pillanatában valaki megállítaná az időt, és csak nyár elején indítaná újra. Rendben, a spanyol nyár szűken értelmezve is május elejétől szeptember végéig tart, ami testvérek között is öt hónap, de az év maradéka tényleg egy végtelenített vénasszonyok nyara, amivel azért ki lehet egyezni, és sokan ki is egyeznek.